

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Luisteren

Bespreking van

Salman Akhtar (2013). *Psychoanalytic listening — Methods, limits and innovations*. Londen: Karnac. ISBN 978 1 78049 145 5, 181 pp., £ 22,99

MARC HEBBRECHT

Salman Akhtar, die bij psychoanalytici in het Nederlandse taalgebied bekend is vanwege zijn talrijke conferenties, poneert de stelling dat psychoanalyse een luisterkuur is. De psychoanalyticus luistert met een gelijkmatig zwevende aandacht naar alles wat de analysant invalt en volgt hierbij de aanbeveling van Freud. Bion heeft aan de psychoanalytische luisterhouding een andere inhoud gegeven. Volgens hem dient de analyticus zich voorafgaand aan het luisteren innerlijk duister te maken zodat het onbekende kan oplichten. Dit veronderstelt een luisteren zonder verlangen of herinnering, vrijgemaakt van samenhang en begrijpen, niet gestuurd door theorie. Akhtar onderscheidt vier vormen van luisteren. Eerst noemt hij *objectief* luisteren: wat is de inhoud van het verhaal? Hoe wordt dit verwoord? Met welke intonatie en begeleidende gebaren? De narratieve stijl? Wanneer verandert de analysant van onderwerp? Daarna komt *subjectief* luisteren: wat is het effect van het verhaal van de analysant op de analyticus ... voelt hij zich verveeld of verleid? Akhtar bespreekt communicatie tussen twee onbewustes, projectieve identificatie en lichaamsempathie. Als derde vorm onderscheidt hij *empathisch* luisteren dat een zich verplaatsen in het perspectief van de analysant veronderstelt, alsook receptiviteit, *holding*, *containment*, intuïtie. Empathisch luisteren is in voeling treden met, afgestemd zijn op, zich verbonden voelen. Ten slotte vermeldt hij *intersubjectief* luisteren als gedeeld en dialectisch proces, waarbij zowel de subjectieve realiteit van de analysant als van de analyticus

met elkaar in wisselwerking treden en een gemeenschappelijke derde tot stand brengen. Dit omvat luisteren naar de melodie van het samenspel en naar het effect dat het luisteren van de analyticus op de analysant teweegbrengt. Hoe voelt deze zich beluisterd en hoe luistert hij naar de interventies van de analyticus en omgekeerd? Volgens Akhtar dienen de vier vormen van luisteren samen te komen. Hij plaatst verschillende types van luisteren tegenover elkaar: actief versus passief, open versus gericht, naïef versus sceptisch, introspectief versus extern, affirmatief versus interpretatief, moederlijk versus vaderlijk, oppervlakkig versus diep ...

Psychoanalytisch luisteren is alleen mogelijk wanneer het stil wordt. Akhtar onderscheidt niet minder dan acht vormen van *stilte*. Om slechts enkele te noemen: de structurele stilte die de voortgang van het zijn (Winnicott) mogelijk maakt, de stilte als weerstand, de lege stilte waarin niets gebeurt ... Hij differentieert een stilte van een pauze: een contemplatieve pauze verdraagt geen interventie; een pauze na een oorspronkelijke, nieuwe gedachte vraagt om een empathische affirmatie van de emotie die via deze gedachte overgebracht wordt. Het zwijgen van de analyticus is niet altijd stimulerend, maar soms een uiting van tegenoverdracht (verveling, onverschilligheid, vijandigheid).

Terwijl de analyticus luistert, observeert hij ook de begeleidende houding, gebaren en acties zowel van de patiënt als van zichzelf. Akhtar noemt in dit verband *acting in*, *enactment*, bizarre handelingen en aanvallen op het kader. Volgens hem is de afstand tussen een interpretatieve actie en een tegenoverdrachtsenactment erg klein. Hij bespreekt het probleem van de analyticus die slecht luistert ten gevolge van hardhorigheid, veroudering, moeheid, tegenoverdrachtsproblemen en zich rigide vasthouden aan het eigen theoretische kader. Luisteren is volgens Akhtar een moederlijke activiteit: de eigen preoccupaties opzijzetten, zich openen, geduldig wachten,

liefdevol verdragen en niet te snel verklaren. Men kan slechts goed luisteren als men zich voldoende gemakkelijk voelt met vrouwelijke identificaties. Vanzelfsprekend stellen anderstalige en cultureel zeer verschillende analysanten de analyticus voor een uitdaging op het vlak van luisteren.

Nieuw voor mij is de beschrijving van een aantal omstandigheden waarin de analyticus moet weigeren te luisteren: spreken als destructief ageren in dienst van perverse of narcistische doelen, dwangmatig rumineren, het spreken als hardnekkige weerstand tegen vrije associatie, repetitief geklaag, spreken als evacueren (schreeuwen, scheldtirades, vuile praat). Akhtar spreekt dan van een RTL (refusal to listen), een technische ingreep die als laatste noodmaatregel gebruikt wordt nadat andere interventies zijn uitgeput. Er is geen enkele reden waarom de analyticus zich door het spreken van de analysant zou laten traumatiseren.

Het laatste hoofdstuk behandelt het luisteren in andere situaties, zoals in supervisie en in de sociale omgang. Terecht stelt hij het probleem van sommige psychoanalytici die hun gezinsleden pesten met het voortzetten van de analytische houding in niet-klinische situaties. Te mijden dus!

Dit boek is niet alleen geschikt voor psychotherapeuten in opleiding en voor opleidingskandidaten. De vele klinische vignetten (zevenendertig!) bieden een mooie weergave van wat zich in de analytische behandelpraktijk afspeelt. Akhtar schrijft helder zonder oppervlakkig te worden. Hij is vooral geïnspireerd door de Amerikaanse psychoanalyse maar nu en dan zijn ook andere invloeden hoorbaar. Er wordt bijvoorbeeld gerefereerd naar het werk van Klein, Bion, Kristeva, Baranger en Aulagnier. Ik wil het boek zeer aanbevelen voor een technisch seminar.